

The main reasons for the emergence of Latin borrowings were the lack of specific national terminology and clearly formed linguistic concepts, sometimes automatic transference of a Latin term, efforts to facilitate the understanding of the terms using latinisms. Polish absorbed the Latin linguistic terminology, and then gradually began to select the terms that reflected the concepts and phenomena peculiar to this language. Thus, the formation of the Polish linguistic tradition occurs by adapting the lexemes and by forming specific lexemes on their base. Alongside the existing Polish terms the Latin ones are used as part of modern linguistic terminology having the status of international words.

Key words: borrowings, terminology, Latin, Polish.

Надійшла до редакції 26.09.2016 р.

УДК 81'373,23'373.612.2'23

С. В. Дмитрієв,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел. : (048)776-04-42,

kinandr44@ukr.net

МЕТАФОРИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ІЗ СУПЕРКОНЦЕПТОМ ЛЮДИНА

Стаття присвячена проблемі метафоричної інтеграції прецедентних імен і міфонімів різних концептосфер із суперконцептом ЛЮДИНА на матеріалі корпусу номінацій особи в сучасних українських соціолектах. Конекція відбувається через інтерференцію реципієнтної і донорської зони. Дослідження номінацій особи такого типу актуалізується високою частотністю їх вживання у різних соціолектних площинах. Серед досліджуваних одиниць переважають дифузно-метафоричні та гештальтні різновиди асоціативно термінальної мотивації. Основні донорські зони: „кіно”, „мультиплікація”, „література”,

„політика”, „міфологія”. Це актуалізується високою валентністю доступності у розумінні реципієнтами різних рівнів, що реалізує як „наївну”, так і „наукову” картини світу. Соціолектний і розмовний дискурси містять досить великий корпус таких номінацій, що дає широкі можливості розвитку досліджень цього напрямку.

Ключові слова: прецедентне ім’я, міфонім, донорська зона, реципієнтна зона, дифузно-метафоричний різновид мотивації, гештальтний різновид мотивації, суперконцепт, соціолект.

Проблема метафоричної інтеграції прецедентних власних імен з суперконцептом ЛЮДИНА в українському мовознавстві не досліджена. Тема актуалізована розглядом цієї конекції у площині лексичного корпусу асоціативно-термінально мотивованих соціолектних номінацій особи.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні взаємодії двох споріднених концептосфер у свідомості носіїв сучасних українських соціолектів соціолектів та її мовного вираження у номінаціях особи.

Соціолектний дискурс має надзвичайно високу динаміку розвитку семантики прецедентних імен. Носій соціолекту сприймає знайомі імена видатних діячів історії, науки, техніки, культури, відомих спортсменів, артистів, письменників, музикантів, космонавтів, військових і т. ін., а також міфоніми як прецедентні, використовуючи їх для номінації осіб, які виявляють ознаки, подібні до стереотипних ознак прецедентних імен. В основі метафоризації лексем зазначеної донорської зони лежать яскраві позитивні або негативні прояви діяльності цих об’єктів, відбиті у свідомості мовців, фізіологічні та зовнішні характеристики образів. Так, людину, яка має уповільнене нечітке мовлення, в певній ситуації називають *брежнєв*, а агресивну людину низького зросту – *наполеон*. Спрацьовує також омонімія кореневих морфем: *бухарін* – людина, яка любить випивати (*бухати*). Палітра використання прецедентних імен і міфонімів у соціолектному мовленні надзвичайно широка: від античних номенклатурних номінацій грецького та римського пантеонів

до прізвищ політичних діячів сучасності. Дуже часто носії соціолектів використовують номінації за традицією (у сліпу), навіть не замислюючись над змістом та історією. Це пов'язано з тим, що прецедентні імена активно мігрують з одного в інший соціолект і закріплюються у свідомості носіїв як такі, що мають яскраве і приємне (або влучне) фонетичне оформлення. Серед досліджуваних нами антропонімів конекції „прецедентне ім'я – людина” наявні дифузно-метафоричний і гештальтний різновиди номінації. Почнемо з опису **дифузно-метафоричних** номінацій.

Люди, чия поведінка або комунікативна діяльність викликають засудження з боку носіїв соціолектів, позначені номінаціями *андерсен*, *буратіно*, *асмодей*, *каїн*, *демон* та інші. Номінація *андерсен* номінує людину відповідно до мовленнєвої поведінки та її результатів. Ця номінація метафоризована від образу найвідомішого в Європі датського казкаря Г.-Х. Андерсена. Прецедентним це ім'я зробила велика популярність, починаючи з XIX ст., *казок* цієї людини. За його творами поставлено сотні фільмів, мультфільмів, театральних вистав, римейків. Жанр казки передбачає зображення ірреального, фантастичного, вигаданого. Таким чином, прізвище найпопулярнішого казкаря (майстра на вигадку) стало прецедентним через аналогізацію функціональної комунікативної динаміки: „той, хто розповідає казки, бреше”.

Юнака, який захоплюється історією України, номінують *грушевським* [9, с. 113], аналогізуючи сценарій його діяльності з прізвищем автора найповнішого історіографічного видання М. С. Грушевського (1866–1934). Спільність сфери діяльності є активатором метафоричного перенесення, яке позначає обізнану в цій галузі науки людину.

Номінація *бандера* позначає будь-якого жителя Західної України (*Бандерштадту*) чоловічої статі [9, с. 46]. Польові дослідження свідчать про те, що *бандерами* номінують не лише чоловіків, а й жінок із Західної України. Жартома вони

самі теж так себе номінують. Метафоризація відбувається шляхом аналогізації місця проживання й діяльності С. А. Бандери (1909–1959), з політичною позицією якого співвідносились патріотичні настрої значної частини населення Західної України. Поза межами Західної України *бандерами* називають також усіх прибічників такої ідеології (незалежно від місця проживання та національності). Отже, пряма аналогізація сценаріїв поведінки і мислення лідера руху та його прибічників ініціює метафоричне перенесення на велику кількість людей з метою комунікативної уніфікації.

Людей, які мають психічні розлади або вроджену слабкість розумової здатності, позначають номінаціями *наполеон* і *шариков*. *Наполеон* – психічно ненормальна, божевільна людина [6, с. 207], номінація, пов'язана не безпосередньо з Наполеоном Бонапартом та його долею, а з тим, що манія величності у психічно хворих часто виявляється в ототожненні себе з Наполеоном. Особливої частотності ця номінація набула після виходу популярної кінокомедії „Кавказька полонянка” (1966), у сценарному дискурсі якої наявний вияв цієї номінації. Імплікативною рисою номінації *Наполеон* є також невисокий зріст і надмірна енергійність особи, яка має психофізіологічну потребу у самоствердженні через активність, і псевдовияв діяльній моторики. Отже, наполеонами можуть називати й невисоких амбітних чоловіків з високим енергетичним потенціалом.

Казковий персонаж *Буратіно* у соціолектній мовній структурі позначає добре забезпеченого грішми чоловіка [6, с. 69]. У донорській зоні функціонування нею позначений добрий безхитрісний хлопець, який після довгих вагань віддає свої гроші зловмисникам, дозволяє себе ошукати. У реципієнтній зоні *буратіни* стають об'єктами ошукування та пограбувань. Аналогізуються сценарії поведінки казкового героя та скнари до моменту ошукування, тобто, в період, коли особа є лише потенційною жертвою.

Номінація *бетмен* напряду пов'язана з образом американського кіногероя – людини-кажана, що допомагає людству боротися зі злом. Проте в соціолекті аналогізується лише здатність літати. Цією номінацією позначають особу, яка впала з великої висоти [6, с. 45]. Отже, функціональний сценарій міфоніма задіяно частково, відповідно до мети передачі аналогічного образу в межах реципієнтної зони. Подібний персонаж американської кіноіндустрії – *людина-павук*.

Асмодей – міфонім, який у соціолектах позначає два типи людей: 1) скнару, скупку людину та 2) непрофесійного злодія, хулігана [6, с. 32]. У міфології походить від назви авестійського божества *Асима-Дева*, яке фігурує в пізній європейській літературі у формі *Ашмедай* – „спокусник, злий сластолюбний демон”. У давньогрецькій міфології *Асмодей* – істота, яка судить, демон, який дає знання тим, хто звернувся. Цей образ позначений у Талмуді як „князь демонів”. Як бачимо, жодне з діянь означеної особи не підлягає співвіднесенню через міфологічну матрицю нашої свідомості. Проте є єдине можливе аналогіювання: „той, хто приносить зло”. Як бачимо, маємо справу з поступовим переосмисленням схемати образу та наділення його у реципієнтній зоні новими функціональними ознаками. Вживається з виключно негативним модусним значенням (іноді жартома).

Гештальтний різновид представлено номінаціями *геракл*, *мальвіна*, *фантомас*, *чебурактор* / *чеба*, *мумітроль*, *колобок* та іншими. У цій групі домінують візуальні метафоричні перенесення, які актуалізуються формою, розміром і естетичними асоціативними моделями. Зовнішню естетику обличчя та тіла характеризують номінації *крюгер*, *мальвіна*, *мумітроль*, *потороча*, *фантомас*. Ці позначення мають як позитивний, так і негативний гештальтний стереотип.

Позитивний зовнішній гештальт, перенесений образом *Мальвіни*, героїні казки „Буратіно” О. Толстого, уособлює зовнішню красу дівчинки-підлітка, яка спочатку є театраль-

ною лялькою. Основою метафоризації є зовнішня привабливість персонажу казки, яка переноситься на дівчину у реципієнтній зоні: „гарна дівчина” [9, с. 211]. Імплікованими ознаками є „блакитні очі” та „кучеряве світле волосся”, що відіграє роль у виборі лексеми донорської зони. Номінацію *мумітроль* взято з творів шведськомовної фінської письменниці Туве Янсон: мумітролі – представники лісового казкового народу. Зовнішність його представників дуже своєрідна, що й актуалізує перенесення номінації персонажу на позначення особи „з великими очима, вухами і носом” [6, с. 200]. У 70-ті рр. XX ст. створено низку мультфільмів про мумітролів, звідки, очевидно, і йде популярність образу. Власне слов’янські демонологічні гештальтні номінації представлено номінаціями *домовий*, *мавка*, *мара*, *потерча*, *потороча*, *хо* та інші.

Номінація *потерча* позначає маленьку дитину, яка неохайно одягнена та розхристана. В етнокультурному дискурсі українця цей образ позначає демонічну істоту, що походить від померлої нехрещеної дитини. У міфологічному дискурсі цих діток крадуть русалки. Автоілюстрації „Причинної” Т. Г. Шевченка зображують *потерчат* у тоненьких розхристаних сорочечках, простоволосими й босими. Близькі дитині люди іноді кажуть: *Вдягнись та взуйся, а то бігаєш, як потерча!* (З розмови). Асоціативний образ метафоризується через зовнішню подібність вбрання та ін. Синонімічними є номінації *потороча*, *потерчук*.

Номінація *мара* пов’язана з обрядом зустрічі українцями весни. *Мара* – це пугало, яке носять 1 березня вулицею, співаючи веснянки. Сприймається як символ темряви і холоду. У міфології цей образ традиційно називав напівпрозору злу особу, що віщувала та приносила хворобу, нещастя. Вона вважалася страшною і неприємною істотою з потворною зовнішністю та блискучими очима. Отже, гештальтне не-свідоме активізує емоції огиди та страху. Такі ж емоції викликає кістлява неприбрана жінка з потворними рисами

обличчя, що й ініціює метафоричний механізм. Частота вживання цієї номінації невисока.

Номінації *геракл*, *чебурактор* і *колобок* характеризують антропометричні параметри особи та їх особливості. Номінації *чебурактор* (*чеба*) і *колобок* за походженням казкові персонажі. *Колобок* – український народний образ; у соціолектному мовленні колобком називають тілисту особу, яка має округлі форми, що асоціюються з геометричними параметрами колобка й активують метафоричне перенесення за візуальною аналогізацією форми тіла: *О! Колобок покотився! Жере, мабуть, у три горла!* (З розмови).

Чебурашка – мультиплікаційний і літературний герой, створений російським письменником і сценаристом Едуардом Успенським. Особливої уваги заслуговує згрубіла форма міфонеми *чебурашка*, який не має ані прототипу серед тварин, ані мотивації номінації. В соціолектному дискурсі функціонують повна форма *чебурактор* і коротка – *чеба*. Зафіксовано два значення: 1) масивна, мускулиста людина та 2) бридка, негарна зовні людина // Людина з великими вухами [9, с. 362]. В першому значенні відбувається заміна гештальта, оскільки персонаж, номінація якого запозичена в донорській зоні, є невеличкою оживленою іграшкою, абсолютно позбавленою агресії або масивності статури. Морфемний склад адаптованої в соціолекті метафоричної номінації декларує імплікативну ознаку „великий”. У другому значенні активовано механізм метафоризації „розмір вух”, який співвідноситься з відповідною ознакою, перенесеною з донорської зони. Естетика образу *чебурактора* (*чеби*) лише частково відповідає структурі прототипу, оскільки *Чебурашка* – незвичайна, але доволі симпатична персоніфікована істота з великими вухами. Таке перенесення – приклад морфемного перелицьовування значення слова реляційними засобами словотворення з істотним зміщенням семантики.

Гештальтні номінації *котівський* і *плейшнер* позначають людей, повністю або частково позбавлених волоссяного

покриву голови. Абсолютна відсутність волосся декларується номінацією *котовський* [6, с. 170], яка активує візуальний образ легендарного комбрига часів громадянської війни Г. І. Котовського (1881–1925), який зумисне голив голову. Номінація *плейшнер*, з одного боку, пов'язана з російськими лексемами *плешь > плешистый*, а з другого – з прізвиськом сценарного образу популярного телесеріалу „Сімнадцять миттєвостей весни” за романом Ю. Семенова – професора *Плейшнера* (актор Є. Євстигнєєв), у якого частково було відсутнє волосся на голові. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки: 1. Переважна більшість досліджуваних прецедентних власних імен належать до двох різновидів асоціативно-термінального типу мотивації: дифузно-метафоричного та гештальтного. 2. Основні донорські зони мотивації знаходяться у таких площинах, як „кіно”, „мультиплікація”, „література”, „політика”, „міфологія”. 3. Вибір номінативної моделі пов'язаний з двома основними чинниками: яскравою фоносемантичною наповненістю та взаємовідповідністю психомоторних конекцій прецедентного власного імені та об'єкту мотивації.

Розмовний та соціолектний дискурси містять значну кількість прецедентних власних імен, які взаємодіють з донорськими системами різних рівнів та різновидів. Це дає перспективи у напрямі дослідження їх вживання як сегментів наукової та наївної картин світу українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитрієв С. В. Взаємодія концептів ЛЮДИНА – ТВАРИНА у процесах модусної номінації особи (на матеріалі сучасних українських соціолектів) / С. В. Дмитрієв // Слов'янський збірник: зб. наук. праць. – Одеса : Букрек, 2012. – Вип. 16. – С. 243–257.
2. Панкрац Ю. Г. Пропозициональная форма представления знаний / Ю. Г. Панкрац // Язык и структура представления знаний. – М. : РАН ИЯ, 1992. – С. 78–97.

3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
4. Селиванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке / О. О. Селиванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
5. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.
6. Ставицька Л. О. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 456 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
8. Публічний електронний словник української мови. УКРЛІТ.ORG. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nevirs.com>
9. Словник сучасного українського сленгу / уклад. Т. М. Кондрачук. – Харків : Фоліо, 2006. – 352 с.

REFERENCES

1. Dmytrijev S.V. Vzaємodija konceptiv LJUDYNA – TVARYNA u procesah modusnoi' nominacii' osoby (na materiali suchasnyh ukrai'ns'kyh sociolektiv) / S.V. Dmytrijev // Slov'jans'kyj zbirnyk: zb. nauk. prac'. – Odesa : Bukrek, 2012. – Vyp. 16. – S. 243–257.
2. Pankrac Ju. G. Propozycional'naja forma predstavlenija znanyj / Ju. G. Pankrac // Jazyk y struktura predstavlenija znanyj. – M. : RAN YJa, 1992. – S. 78–97.
3. Selyvanova E. A. Kognytyvnaja onomasyologija / E. A. Selyvanova. – K. : Yzd-vo ukraynskogo fyto-socyologicheskogo centra, 2000. – 248 s.
4. Selivanova O. O. Svit svidomosti v movi. Myr soznanyja v jazyke / O. O. Selivanova. – Cherkasy : Ju. Chabanenko, 2012. – 488 s.
5. Stavyc'ka L. O. Argo, zhargon, sleng. Social'na dyferenciacija ukrai'ns'koi' movy / L. O. Stavyc'ka. – K. : Krytyka, 2005. – 464 s.
6. Stavyc'ka L. O. Ukrai'ns'ka mova bez tabu. Slovnyk necenzurnoi' leksyky ta i'i' vidpovidnykiv / L. O. Stavyc'ka. – K. : Krytyka, 2008. – 456 s.
7. Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi' ukrai'ns'koi' movy (z dod. i dopov.) / uklad. i gol. red. V. T. Busel. – K. ; Irpin' : VTF „Perun”, 2005. – 1728 s.

8. Publichnyj elektronnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy. UKRLIT. ORG [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.nevirs.com>.

9. Slovnyk suchasnogo ukrai'ns'kogo slengu / uklad. T. M. Kondratjuk. – Harkiv : Folio, 2006. – 352 s.

С. В. Дмитриев

МЕТАФОРИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ С СУПЕРКОНЦЕПТОМ „ЧЕЛОВЕК”

Статья посвящена проблеме метафорической интеграции прецедентных имен и мифонимов различных концептосфер из суперконцептом ЧЕЛОВЕК на материале корпуса номинаций лица в современных украинских социолектах. Коннекция происходит путем интерференции реципиентных и донорских зон. Исследование номинаций лица такого типа актуально вследствие высокой частотности их употребления в различных социолектных пространствах. Среди исследуемых единиц доминируют диффузно-метафорические и гештальтные разновидности ассоциативно-терминальной мотивации. Основные донорские зоны: „кино”, „мультипликация”, „литература”, „политика”, „мифология”. Это актуализируется высокой валентностью доступности в понимании реципиентами различных уровней, реализуя как „наивную”, так и „научную” картины мира. Социолектный и разговорный дискурсы содержат достаточно об’емный корпус таких номинаций, что дает широкие возможности развития исследований этого направления.

Ключевые слова: прецедентное имя, мифоним, донорская зона, реципиентная зона, диффузно-метафорическая разновидность мотивации, гештальтная разновидность мотивации, суперконцепт, социолект.

S.V. Dmytriev,
Candidate of Philology,
Associate Professor of General and Slavic Linguistics Department
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,

tel.: (048)776-04-42,
kinandr44@ukr.net

METAPHORICAL INTEGRATION OF THE PRECEDENT NAMES AND MYTHONYMS WITH THE SUPERCONCEPT MAN

The article deals with the problem of metaphorical integration of the precedent names and mythonyms of different sphere concepts with the superconcept MAN (on the material of person namings in modern Ukrainian sociodialects). The connection occurs through interference of the recipient and donor zones. The research of person namings of this type foregrounds the high frequency of their use in different sociodialectal spheres. Among the units under investigation there prevail diffuse-metaphorical and gestalt varieties of associative and term motivation. Basic donor zones: „cinema”, „making of animated cartoon”, „literature”, „politics”, „ancient mythology”. It foregrounds high availability in understanding by the recipients different levels that will realize both „naive” and „scientific” worldview. Sociodialect and colloquial discourses contain fairly large material for such namings, which gives wide opportunities to researches in this direction.

Key words: the precedent name, mythonym, donor zone, recipient zone, diffuse-metaphorical variety of motivation, gestalt variety of motivation, superconcept, sociodialect.

Надійшла до редакції 5.10.2016 р.

УДК 811.161.2'373.7:070(477)

Г. Ю. Касім,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел. : (048)776-04-42,

movoznavstvo98@gmail.com